
Na síti i v knihkupectvích

Na síti i v knihkupectvích

Univerzita v Cambridgi zveřejnila na internetu obsáhlou KORESPONDENCI Charlese Darwina.

Zpráva o uveřejnění značné části Darwinových děl i korespondence na síti oblétna svět. Je to pochopitelně pro dobu, kdy co není na internetu, jako by nebylo, informace klíčová – většina čtenářů se dnes už jen stěžuje do knihoven, kde Darwinovy spisy vždy k dispozici byly.

I z Darwinových dopisů uveřejnil už roku 1887 jeho syn Francis obsáhlý třísvazkový výbor. Málokterá pozůstalost v dějinách byla kdy tak bedlivě zpracována a ve vši kompletnosti uchována jako Darwinova: každý papír je očíslován a z větší části dnes už i komentován a vydán tiskem. Doba, v níž Darwin žil, byla také neobyčejně bohatá na korespondenci tradičního stylu: málokterá éra napsala tolik dopisů jako 19. století – cestování bylo ještě relativně těžké, telefon dlouho neznámý, ale pošta fungovala výborně a gramotnost se utěšeně šířila. Vyjdou po dnešních vzdělancích jejich sebrané maily?

Přítom obrat je relativně čerstvý, ještě naše generace má ve skříních a na půdách plné krabice „papírových“ dopisů. Darwin jich napsal za svůj život mnoho tisíc, korespondoval si s význačnými přírodovědnými přáteli a často i spoluutvářiteli vývojové teorie – Henslowem, Hookerem, Wallacem, Huxleyem, Batesem, Haeckelem a mnoha dalšími, i s řadou dnes už zapomenutých chovatelů, zahradníků, bohatých soukromníků se zájmem o přírodu i dalších, biologii nezasažených přátel. Při jeho plachém a skrytém způsobu života v odlehleém Downu to byl v zásadě hlavní způsob komunikace.

Sám psal prakticky pouze anglicky, kromě svého mateřského a zároveň už tehdy dosti světového jazyka uměl jen chabě francouzsky a španělsky. Němčinu, jeden z hlavních jazyků tehdejší vědy, neovládal vůbec a byl odkázán na překlady přátel. Je vždy otázkou, do jaké míry soukromou korespondenci různých velikánů, byť už zemřelých, vydávat a kdy se tato činnost stává voyeurismem za hranicí dobrého vkusu. Darwinův život viktoriánského šosáka byl sice prost vši pikanterie, ale čí životaběh snese bedlivé proslídění všeho, co si mysleli, napsali či učinili? Jsou tohle ještě dějiny vědy, nebo už pokleslý žurnalismus?

Ač o některých detailech fungování evoluce mám trochu odlišné mínění, nežli je zvykem zastávat v rámci současného „neodarwinismu“, Darwinova postava mne vždy fascinovala úžasným pozorovacím talentem, nadšením přijít věcem na kloub i vědeckou poctivostí, s níž hromadil argumenty nejen pro své teze, ale i proti nim. Proto jsem se s chutí podílel i na vydávání „Darwinovské trilogie“. Kromě již vyšlých svazků O pohlavním výběru (2005) a O původu člověka (2006) se nyní připravuje revidovaná reedice Darwinova nejzásadnějšího díla O původu druhů.

Nelítostná soutěž

Významným zdrojem Darwinovy inspirace byla praxe britských chovatelů (domestikanti, zvláště holubi, byli Darwinovou velkou láskou, a i kdyby neproslul svou vývojovou teorií, jeho práce o domestikaci a původu domácích forem by jej jistě proslavily). Teprve když uvěříme, že umělý výběr a Darwinem postulovaný výběr přírodní jsou totožné či spíše hluboce analogické procesy, můžeme se stát klasickými darwinisty. (Věc není ve skutečnosti tak samozřejmá, umělým výběrem nelze živé bytosti „přitesávat“ bez odpisů: čím je které plemeno odlišnější od svého divokého předka, tím je méně životaschopné, ač by tomu tak teoreticky být nemělo – ve skutečnosti jsou holubi odvozených plemen rádi, vylétnou-li zdárně na střechu.)

Přírodní výběr, personifikovaný Darwinem místy psaním s velkými písmeny, je typickou vědeckou metaforou připomínající „neviditelnou ruku“ (trhu) Adama Smitha a na něj navazující anglické liberální ekonomie. Odsud pochází i Darwinova představa, že žádný druh nedělá pro nějaký jiný nic dobrovolně (tradiční obraz dubu, velkoryse živícího svými žaludy divočáky, veverka, myšice a sojky, se mění v trapné nedopatření) a podobně jako ekonomický pokrok přichází tržní superpozicí individuálních egoismů, přichází i zdokonalování organismů nelítostnou soutěživostí v boji o přežití.

Tím se stává toto Darwinovo dílo neklasičtější ukázkou sociomorfního modelování v rámci biologického myšlení: skutečnosti, že každá doba ve výkladu živé přírody vždy z široké „samoobsluhy jevů“, kterou skýtá, vybere ty, které potvrzují základní principy jejího fungování. Celý děj však probíhá na nevědomé rovině, cílem biologů téměř nikdy není apologie společenského uspořádání, ale právě a jen poznávání živé přírody.

Darwin by se proti výtce, že jeho kniha je v zásadě projekcí raně kapitalistické společnosti viktoriánské éry do přírody, jistě zděšeně ohradil. (Této skutečnosti si před naším Emanuele Rádlem všiml jediný pozorovatel, a sice ve většině

ostatních aspektů neblahý Karl Marx, jak o tom svědčí jeho dopis Engelsovi. Soukromě napsaná poznámka však zapadla a Darwin zůstával vůči Marxovu nadšenému zájmu chladný. V jeho knihovně je podnes parádní dárkový exemplář Kapitálu s listy slepenými zlatou ořízkou: Darwin prezent ani pořádně neotevřel.)

Nebylo tedy náhodou, že selekčně evoluční teorie vznikla v padesátých letech 19. století v myslích dvou Angličanů dvakrát zcela nezávisle: zatímco Darwin bedlivě, pomalu a v skrytu připravoval svůj tlustospis o variabilitě živých organismů a přírodním výběru, došel mu roku 1858 z Moluckého souostroví esej tehdy pětáctiletého tropického sběratele přírodnin Alfreda Russella Wallace s prosbou, aby jej doručil Linnéově společnosti v Londýně.

Ke své hrůze našel Darwin v krátkém textu přehledný souhrn své dosud bedlivě tajené teorie, j o které diskutoval pouze s botanikem Hookerem, tehdejším předsedou Linnéovy společnosti. Oba, Darwin i Wallace, byli inspirováni tehdy velmi populární knihou národohospodáře Malthuse, v níž autor, obávající se přemnožení chudiny a nedostatečnosti ekonomických zdrojů, poprvé formuloval poznatek o exponenciálním růstu populace, v tomto případě lidské, pokud není omezena vnějšími decimujícími vlivy, které měl za smutnou, leč nezbytnou součást chodu světa.

Odhalení

Ač otázky vědecké priority nebyly v Darwinově době tak palčivé jako dnes, velkému vědci se zatmělo před očima. Byla sice relativně velká pravděpodobnost, že malárie j či úplavice neznámého nýmanda někde v zeleném pekle Holandské Indie brzy udolá a po vyhození dopisu bude dost času opus dokončit, ale jisté to nebylo.

Dílem z vrozené slušnosti a občanskoviktoriánské vzornosti, jíž byl Darwin vynikající ukázkou, dílem snad i ze strachu, že by tropický vousatec mohl jednoho dne zaklepat na dveře, Darwin list předal. Po delších konzultacích s Hookerem a geologem Lyellem se rozhodl, že j dílo publikuje „předčasně“. Na schůzi Linnéovy společnosti 1. července 1858 přečetli oba zmiňovaní pánové Wallaceův dopis i ukázkou z Darwinova manuskriptu spolu s jeho dopisem americkému botaniku Grayovi.

Zatímco zasedání společnosti probíhalo v klidu a bez povšimnutí veřejnosti, poté, co narychlo dokončená kniha vyšla v roce 1859, následoval obrovský zájem odborných i laických kruhů. Žádný jiný biolog se nedočkal tak velkého ohlasu ve všeobecném povědomí a žádný se netěšil takové pozornosti historiků vědy. Jen těch, kteří četli alespoň jeho neklíčovější díla, je na procenta pozoruhodně málo a ti zbylí mají co dohánět.